

KULTURY WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIE – OBLICZA I DIALOG, t. VI: 2016

**OBLICZA KULTURY W SŁOWNIKACH
LINGWOKULTUROLOGICZNYCH NA PRZYKŁADZIE
KOŚCIEJA NIEŚMIERTELNEGO
(КАЩЕЯ «КОЩЕЯ» БЕССМЕРТНОГО)
КУЛЬТУРА В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ
СЛОВАРЯХ НА ПРИМЕРЕ
КАЩЕЯ «КОЩЕЯ» БЕССМЕРТНОГО
EMBODIMENTS OF CULTURE IN LINGUOCULTURAL
DICTIONARIES AS REPRESENTED
BY KASHEI THE IMMORTAL
(КАЩЕЙ «КОЩЕЙ» БЕССМЕРТНЫЙ)**

Joanna Olechno-Wasiluk

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn – Polska,
joanna.olechno-wasiluk@uwm.edu.pl

Abstract: The article compares descriptions of a linguistic unit Kashei the Immortal in entries in two linguocultural dictionaries. The choice of the analytical material is based on the fact that in the Russian collective consciousness Kashei the Immortal functions as one of the most vivid examples of negative characters. The repelling appearance and personality of the character appear in songs, nursery rhymes and puzzles. Moreover, there stories about Kashei are passed from generation to generation. The comparison of the entry Kashei the Immortal in linguocultural dictionaries aims at determining to what extent common knowledge about the analyzed linguistic unit is present in lexicographical publications.

Słowa kluczowe: słowniki lingwokulturologiczne, leksykografia kulturowa, definicja kognitywna, artykuł hasłowy, Kościej Nieśmiertelny.

Ключевые слова: лингвокультурологический словарь, культурная лексикография, когнитивная дефиниция, словарная статья, Кашей <Кощей> Бессмертный.

Keywords: linguocultural dictionaries, culture lexicography, cognitive definition, dictionary entry, Kashei the Immortal.

Już w latach 80. XX wieku Jerzy Bartmiński – wybitny polski językoznawca, twórca lubelskiej szkoły etnolingwistyki, podkreślał, że

droga dojścia do zrozumienia kultury wiedzie poprzez akt mowy – język ma bowiem swoją społecznie utrwaloną strukturę, ale realizuje się w codziennych interakcjach komunikacyjnych. [...] To podejście zakłada docieranie do kulturowego obrazu świata poprzez język¹.

¹ J. Bartmiński, *Czym zajmuje się etnolingwistyka?*, „Akcent” 1986, nr 4, s. 17.

Współczesna lingwistyka sformułowała wiele ważnych stwierdzeń o naturze relacji pomiędzy językiem, kulturą i społeczeństwem – zauważa Czesław Robotycki, polski etnolog i antropolog kulturowy. Problemy wzajemnych relacji języka i kultury były rozpatrywane w trakcie analizy języka potocznego Jerzego Bartmińskiego (*Folklor, język, poetyka*, Wrocław 1990), oraz w pracach Anny Wierzbickiej, poświęconych językowej kategoryzacji świata, kulturze i pragmatyce, związkom słownictwa z kulturą (*Język – umysł – kultura*, Warszawa 1999)². Wierzbicka od lat dowodzi, że kultura została swoiście zakodowana w języku i jego realizacjach – aktach mowy, na które składają się między innymi wzorce tekstowe i konwencje gatunkowe. Ich odkrywanie dokonuje się poprzez wymiar semantyczny i pragmatyczny języka. Język może odzwierciedlać swoiste tradycje i tendencje kulturowe³.

Każdy tekst występuje w kontekstach socjokulturowych i jest przez nie warunkowany, a porozumienie zakłada kompetencje językowe pozwalające na odkrywanie językowego i stereotypowego znaczenia wypowiedzi – twierdzi profesor Robotycki. To drugie znaczenie wypowiedzi związane jest z potoczną wiedzą o przedmiotach i zjawiskach i jest szczególnie ważne dla opisów relacji między językiem i kulturą⁴.

Zarówno Bartmiński jak i Wierzbicka podkreślają znaczenie języka potocznego i folkloru (również bliskiego potoczności). Uчени przyznają folklorowi istotne miejsce w kulturze nie tylko dlatego, że jako „archiwum” pozwala odtworzyć „językowy obraz świata”, ale też dlatego, że być może, jak tłumaczy Bartmiński „ważnym pokładem współczesnego języka i kultury narodowej” ze względu na „archaiczne i zarazem elementarne wyobrażenie o świecie. Takie archetypy zbiorowej wyobraźni stanowią wyrazisty układ odniesienia dla koncepcji zracjonalizowanych, naukowych, wyznaczających elitarny poziom kultury”⁵.

Jerzy Bartmiński wraz ze swoim zespołem badawczym stworzył jedyny jak dotąd w polskiej praktyce leksykograficznej słownik etnolingwistyczny (*Słownik stereotypów i symboli ludowych*, Lublin 1996). Etnolingwistyczny charakter słownika polega na ujmowaniu języka w kontekście kultury, a więc w konsekwencji na wyjściu poza dane czysto językowe (leksyka, semantyka), na uwzględnieniu użycia języka, na sięgnięciu do

² Cz. Robotycki, *Przeciw Kopalińskiemu w stronę Bartmińskiego. O polskim słowniku stereotypów i symboli ludowych*, „Polska Sztuka Ludowa. KONTEKSTY. Antropologia kultury. Etnografia. Sztuka” 2007, rocz. LXI, nr 1 (276), s. 131.

³ A. Wierzbicka, *Język – umysł – kultura*, Warszawa 1999, s. 194, 197–198.

⁴ Cz. Robotycki, op. cit.

⁵ J. Bartmiński, *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1: *Kosmos. 1. Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin 1996, s. 10.

utrwalonych społecznie wierzeń i praktyk, tworzących przyjęzyczny (nie: pozajęzyczny) kontekst wypowiedzi słownych⁶. Jak zaznacza Bartmiński, jednostką opisu w słowniku są „semantyczne korelaty stojące pomiędzy wyrazami i przedmiotami, inaczej mówiąc, – społeczne wyobrażenia przedmiotów. [...] Wyobrażenia te dostępne są poprzez dane zawarte w języku”⁷.

Metodologia opisu hasła we wspomnianym słowniku opiera się na koncepcji „definicji kognitywnej”. Definicja ta przyjmuje za cel pełny opis typowego przedmiotu, budowany z punktu widzenia „naiwnego użytkownika języka”⁸. W leksykografii – na co zwracał uwagę Jerzy Bartmiński – nie ma sztywnej granicy między dwoma rodzajami wiedzy, tj. językowej i pozajęzykowej. W przekazaniu elementów należących do tych dwóch przenikających się zasobów informacji pomocna jest definicja kognitywna, która według Bartmińskiego za cel główny przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania⁹.

Próby zastosowania koncepcji definicji kognitywnej – a przynajmniej jej elementów – obserwujemy w nowszych opracowaniach leksykograficznych.

W niniejszym artykule zostaną zaprezentowane rosyjskie słowniki, opisujące język poprzez kulturę i kulturę poprzez język oraz sposób przedstawiania w nich obiektów kultury (kreowania oblicza kultury) na przykładzie wybranego bohatera rosyjskich bajek ludowych.

Podstawy metodologiczne słowników łączących wiedzę lingwistyczną z kulturową zostały wypracowane w ramach lingwokulturografii, stosunkowo młodej, ciągle rozwijającej się dziedziny nauki, funkcjonującej też pod nazwą leksykografii kulturowej. Jednak wiele zagadnień, jak na przykład dobór jednostek opisywanych w słownikach, czy też struktura artykułu hasłowego, wciąż nie zostały ostatecznie wypracowane. Nie opracowano jednolitej terminologii, o czym świadczą różne podtytuły powstających słowników: słowniki kultury, słowniki lingworealioznawcze, słowniki lingwokulturoznawcze, słowniki lingwokulturologiczne. W niniejszym opracowaniu, słowniki prezentujące kognitywne definicje, będziemy nazywać lingwokulturologicznymi.

Pod koniec XX wieku powstało wiele opracowań lingworealioznawczych, co związane było z rozwojem lingworealioznawstwa i wprowa-

⁶ Ibidem, s. 11.

⁷ Ibidem, s. 14.

⁸ J. Bartmiński, *Lubelska etnolingwistyka*, „Analecta” 2002, rocz. XI, zes. 1-2 (21-22), s. 33.

⁹ J. Bartmiński, *Czym zajmuje się etnolingwistyka?*, op. cit., s. 169.

dzenia go do metodyki nauczania języka rosyjskiego jako obcego. W. Kostomarow i J. Wiereszczagin, twórcy lingworealioznawstwa, podkreślali, że przyswajając język człowiek jednocześnie przenika w drugą kulturę, przyswaja jej bogactwo utrwalone w języku¹⁰. Na bazie lingworealioznawstwa rozwinęła się lingwokulturologia (lingwistyka kulturowa), dyscyplina powstała na styku kulturologii i lingwistyki. Główne szkoły rosyjskiej lingwistyki kulturowej to: szkoła J. Stiepanowa, N. Arutjunowej, W. Telija i W. Worobjowa.

Pierwsze opracowania leksykograficzne opisujące jednostki językowe na tle kulturowym powstały na początku XXI wieku. Opisywane jednostki językowe są w nich różnie nazywane: np. koncept (J. Stiepanow), lingwokulturema (W. Worobjow), fenomen precedensowy (N. Jaraułow, D. Gutkow). Cechą szczególną opisywanych jednostek jest to, że posiadają one szereg konotacji i asocjacji związanych z historią i narodową kulturą. Konotacje i asocjacje te funkcjonują w świadomości nosicieli języka.

W 2004 roku grupa moskiewskich badaczy, działających w nurcie lingwokulturologii (szkoły W. Telija) stworzyła słownik lingwokulturologiczny *Rosyjska przestrzeń kulturowa*¹¹ (dalej RPK). Sami autorzy swoje opracowanie nazywają słownikiem kompetencji kulturowej, określając przedstawiony w słowniku poziom tej kompetencji jako minimalny (deklarują, że w słowniku zawarto tylko to, co realnie wie przedstawiciel rosyjskiej wspólnoty narodowej).

Materiał, który odzwierciedla minimum kompetencji kulturowej pochodzi z różnych źródeł: współczesnej literatury popularnej, filmów, środków masowego przekazu, także innych słowników, m.in. z etnolingwistycznego słownika *Славянские древности* (red. N. Tołstoja¹²).

W słowniku *Rosyjska przestrzeń kulturowa* opisane są jednostki reprezentatywne dla rosyjskiej kultury (rozpowszechnione w folklorze i literaturze), dla rosyjskiej przestrzeni kulturowej, rekonstrukcji której chcą dokonać autorzy słownika. Pojęcie narodowej przestrzeni kulturowej jest rozumiane przez twórców opracowania jako: „istnienie kultury w świadomości jej nosicieli. To cała różnorodna wiedza przedstawicieli danego narodu”¹³ [tłum. moje – J. O.-W.]. Jądrzem narodowej przestrzeni

¹⁰ Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров, *Язык и культура в преподавании русского как иностранного*, Москва 1990, s. 4.

¹¹ Ros. *Русское культурное пространство. Лингвокультурологический словарь*, под ред. И. В. Захаренко, В. В. Красных, Д. Б. Гудкова, Москва 2004.

¹² Jerzy Bartmiński zaznaczał, że etnolingwistyka lubelska realizuje program zbliżony do synchronicznej etnolingwistyki amerykańskiej (E. Sapira i B. Whorfa) i nastawionej historycznie etnolingwistyki rosyjskiej (W. W. Iwanow, N. I. Tołstaja), z żadną z nich nie utożsamiając się do końca.

¹³ RPK, s. 10-11.

kulturowej, jak podkreślają autorzy słownika, jest baza kognitywna, rozumiana jako całościowy kształt wiedzy i wyobrażeń nacechowanych narodowo oraz zdeterminowanych kulturowo, znajomość których jest obowiązkowa dla wszystkich przedstawicieli danej narodowej wspólnoty językowej i kulturowej¹⁴. Wspomniana baza kognitywna stanowi minimum, którą powinien opanować członek danej wspólnoty narodowej. Autorzy słownika zaznaczają, że dotyczy to zarówno dzieci, jak i osób uczących się danego języka jako obcego.

Przedmiotem opisu w omawianym słowniku są mentefakty, czyli elementy treści poznania. Niemiecki badacz komunikacji międzykulturowej – Johannes Klopff – pod pojęciem mentefakty rozumie poznawcze i afektywne czynniki, które mają wpływ na sposób myślenia i postrzegania świata, a więc potrzeby, wartości, przekonania, postawy i tym podobne procesy umysłowe¹⁵.

Podobną uwagę o doborze jednostek językowych czynią twórcy innego moskiewskiego słownika, wydanego w 2007 – *Wielkiego słownika lingworealioznawczego „Rosja”*¹⁶ (dalej WSL „Rosja”). Jego autorzy, teoretycy i praktycy Instytutu Puszkina przekonują, że w słowniku zawarli wszystko to, co wie Rosjanin o danej jednostce językowej, a nie to, co wiedzieć powinien. Przedmiotem opisu w tym słowniku są realia – fakty, zjawiska, pojęcia, związane z nimi metafory, przysłowia, powiedzenia, pieśni ludowe, a więc wszystko to, co według autorów, pomaga opisać rosyjską mentalność¹⁷.

W toku dalszych rozważań porównamy opis jednostki językowej, występującej w obu zaprezentowanych słownikach *Rosyjskiej przestrzeni kulturowej* (RPK) oraz *Wielkim słowniku lingworealioznawczym „Rosja”* (WSL „Rosja”) – Kościeja Nieśmiertelnego (Кощей <Кощей> Бессмертного).

Kościej Nieśmiertelny jest bohaterem folkloru rosyjskiego, rosyjskich bajek ludowych i funkcjonuje w świadomości Rosjan jako jeden z najbardziej jaskrawych przykładów postaci negatywnej.

W lingwokulturologicznym słowniku *Rosyjska przestrzeń kulturowa* autorzy za istotne uznali następujące informacje:

¹⁴ RPK, s. 11.

¹⁵ J. Klopff, *Komunikacja międzykulturowa w kontekście Europy Wschodniej i Kaukazu*, [w:] źródło elektroniczne: <http://mailgrupowy.pl/shared/resources/14548,komunikacja-miedzykulturowa-w-kontekscie-europy-wschodniej-i-kaukazu/40126,komunikacja-miedzykulturowa-komunikacja-1-2> (20.11.2015).

¹⁶ Ros. Россия. Большой лингвострановедческий словарь, под общ. ред. Ю. Е. Прохорова, Москва 2007.

¹⁷ WSL „Rosja”, s. 2.

Кашей <Кощей> [Бессмертный] (dalej K.) to:

Jeden z najbardziej znanych słowiańskich obrazów mitologicznych; K. to bohater wielu rosyjskich bajek [...]. Zły czarodziej obdarzony ogromną władzą i bogactwem. W większości bajek K. porywa niewiastę (żonę) bohatera i ginie z jego ręki. K. mieszka za siedmioma górami, za siedmioma lasami; jest nieśmiertelny, ale można go pokonać, jeśli odnajdzie się jego śmierć, ukrywającą się na końcu igły, igła ta schowana jest w jajku, jajko – w kacze, kaczką – w zającu, zając – w skrzyni, wiszącej na ogromnym dębie.

Kościej występuje jako obraz stereotypowy: odrażający, zły starzec, bardzo chudy i wysoki, bajecznie bogaty, skąpy, posiada wielką czarodziejską moc.

Obraz Kościeja może być wykorzystywany do charakterystyki człowieka. Współcześni Rosjanie mogą nazywać Kościejem Nieśmiertelnym albo odwoływać się do obrazu K. dla charakterystyki:

- bardzo chudego człowieka (rzadziej – zwierzęcia)
- człowieka niedosiętego, pozostającego przy życiu nawet wtedy, gdy śmierć wydaje się nieunikniona.

We współczesnym języku rosyjskim jest wyrażenie związane z Kościejem – Kościejowa śmierć (Кащеева <Кощеева> смерть) – coś bardzo dobrze schowanego, ukrytego przed osobami postronnymi [tłum. moje – J. O.-W.].

Autorzy drugiego omawianego przez nas opracowania – *Wielkiego słownika lingworealizacyjnego „Rosja”* za istotne w opisie jednostki językowej „Kościej Nieśmiertelny” uznają następujące fakty:

1. K. to zły i podstępny czarodziej, posiadający tajemnicę nieśmiertelności, bohater rosyjskich ludowych bajek. Istnieje wiele wersji pochodzenia słowa *Kościej*, wśród których najpopularniejszą jest ta od słowa „kość”. Imię *Kościej* związane jest z wyglądem zewnętrznym złego czarownika, który jest kościsty i przypomina szkielet. Kościej posiada ogromną moc i bogactwo. Nikt nie może pokonać Kościeja, ponieważ nikt nie wie gdzie on mieszka i nikt nie zna jego tajemnicy nieśmiertelności. Udaje się to tylko bohaterowi bajki Iwanowi-Carewiczowi (Iwanowi-Królewiczowi). Pomagają mu w tym zwierzęta, które kiedyś uratował. Śmierć Kościeja ukryta jest na wyspie Bujan, gdzie rośnie zielony dąb, a pod nim ukryta jest żelazna skrzynia. W tej skrzyni ukryty jest zając, w nim kaczką, w kacze – jajko, w jajku – igła, a na jej końcu kościejowa śmierć. Należy złamać igłę i Kościej natychmiast umiera. Na końcu bajki po Kościeju zostaje tylko puste miejsce, jego pałac rozpada się i wychodzi z niego wszyscy wcześniej uwięzieni [...].

2. Żartobliwie Kościejem nazywa się bardzo chudego lub bardzo skąpego człowieka, już niemłodego¹⁸ [tłum. moje – J. O.-W.].

¹⁸ Ibidem, s. 275–276.

3. We fragmencie poematu A.S. Puszkina *Rustan i Ludmiła* jest nawiązanie do Kościeja Nieśmiertelnego:

Там царь Кашей над златом чахнет;
Там русской дух ... там Русью пахнет!¹⁹

Analiza obu przedstawionych haseł słownikowych wykazała, że autorzy badanych słowników, objaśniając hasło „Kościej Nieśmiertelny” zdecydowali się na zamieszczenie następujących komponentów definicji:

1. informacja encyklopedyczna, streszczenie bajek, w których występuje Kościej;
2. określenie miejsca Kościeja w mitologicznym panteonie (zaliczany albo niezaliczany do mitologicznych obrazów);
3. informacja o kulturowym sensie i roli, jaką odgrywa opisywana jednostka językowa (jest albo nie stereotypowym obrazem);
4. informacja o funkcjach jakie pełni w dyskursie (czy i jak „Kościej” może być wykorzystywany do charakterystyki innego zjawiska).

Wyodrębnione komponenty zilustrujemy przy pomocy tabelki:

1. informacja encyklopedyczna, streszczenie bajek, w których występuje Kościej:

KOŚCIEJ NIEŚMIERTELNY		
<i>Rosyjska przestrzeń kulturowa</i>		<i>Wielki słownik lingworealizacyjny</i>
	Elementy wspólne	
1. w większości bajek porzywa niewiastę bohatera i ginie z jego ręki;	*bohater wielu rosyjskich bajek ludowych; *zły czarodziej;	1. brak informacji;
2. mieszka za siedmioma górami, za siedmioma lasami;	*śmierć Kościeja („Kościejowa śmierć”) znajduje się na końcu igły. Igła znajduje się w jajku, jajko w kacze, kacza w zajacu, zajac w skrzyni.	2. nikt nie wie gdzie mieszka ale jego śmierć ukryta jest na wyspie Bujan;
3. skrzynia z Kościejową śmiercią wisi na dębie;		3. metalowa skrzynia z Kościejową śmiercią jest ukryta pod zielonym dębem;
4. brak informacji.		4. po złamaniu igły Kościej natychmiast umiera. Na końcu bajki zostaje po nim puste miejsce, a z pałacu wychodzą wszyscy wcześniej uwięzieni.

¹⁹ Ibidem, s. 276.

2. określenie miejsca postaci w mitologicznym panteonie (zaliczany albo niezaliczany do mitologicznych obrazów):

KOŚCIEJ NIEŚMIERTELNY		
<i>Rosyjska przestrzeń kulturowa</i>		<i>Wielki słownik lingworealioznawczy</i>
Jeden z najbardziej znanych obrazów mitologicznych.	Elementy wspólne	Brak informacji.
	–	

3. informacja o kulturowym sensie i roli, jaką odgrywa opisywana jednostka językowa (jest albo nie stereotypowym obrazem):

KOŚCIEJ NIEŚMIERTELNY		
<i>Rosyjska przestrzeń kulturowa</i>		<i>Wielki słownik lingworealioznawczy</i>
*odrażający *skąpy *stary *bardzo chudy *wysoki *bajecznie bogaty *posiada czarodziejską moc	Elementy wspólne	*kościasty *podstępny
	*zły *nieśmiertelny	

4. informacja o funkcjach jakie badana jednostka językowa pełni w dyskursie (czy i jak może być wykorzystywana do charakterystyki innego zjawiska):

KOŚCIEJ NIEŚMIERTELNY		
<i>Rosyjska przestrzeń kulturowa</i>		<i>Wielki słownik lingworealioznawczy</i>
„Kościej” może być wykorzystywany do charakterystyki człowieka niedosięgłego, pozostającego przy życiu nawet wtedy, gdy śmierć wydaje się nieunikniona.	Elementy wspólne	Żartobliwie Kościejem nazywa się bardzo skąpego człowieka, już niemłodego.
	Współcześni Rosjanie mogą nazywać Kościejem Nieśmiertelnym albo odwoływać się do obrazu K. dla charakterystyki: bardzo chudego człowieka (rzadziej zwierzęcia).	

Obszerniejszą informację encyklopedyczną podaje słownik WSL „Rosja”. Natomiast autorzy słownika RPK więcej miejsca poświęcają opisowi stereotypowego obrazu Kościeja Nieśmiertelnego, funkcjonującego wśród użytkowników języka rosyjskiego. Słownik ten podaje również znacznie więcej przykładów funkcjonowania jednostki językowej „Kościej” w literaturze, prasie, malarstwie. Ilustruje to podając konteksty jej użycia:

Я сказал: — Видеть не могу манную кашу! Но мама закричала: — Посмотри, на кого ты стал похож! Вылитый Кащей! Ешь! Ты должен поправиться²⁰.

Выжив после нескольких серьёзных ранений, получил кличку Кащей Бессмертного²¹.

Уродство заметно. Но как выразить талант, если он спрятан как Кощеева смерть²².

Spośród dwóch przedstawionych prac, tylko słownik RPK określa miejsce Kościeja Nieśmiertelnego w mitologicznym panteonie. Autorzy słownika zaliczają go do najbardziej znanych obrazów mitologicznych.

Analiza tego samego hasła słownikowego „Kościej”, pokazuje, że sposób przedstawienia fragmentu rodzimej kultury jest zależny od twórców słowników. Dobór komponentów definicji kognitywnej jest subiektywny, ponieważ zależy od oceny relewantności komponentów, składających się na obraz protagonisty. Z drugiej strony, te same komponenty wypełnione są nietożsamą informacją, różniącą się objętością i treścią. Różne słowniki różnie przedstawiają oblicza kultury.

Nierozstrzygnięte pozostaje pytanie o granice definicji kognitywnych w słownikach lingwokulturologicznych oraz o jej skład strukturalny. Wydaje się, że jest to najpilniejsze zadanie metodologiczne lingwistyki kulturowej i lingwokulturografii, których praktycznym zadaniem jest ułatwienie wniknięcia w obcą kulturę uczącym się języka obcego.

Bibliografia

Literatura w języku polskim:

- Bartmiński J., *Czym zajmuje się etnolingwistyka?*, „Akcent” 1986, nr 4, s. 16–22.
Bartmiński J., *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1: *Kosmos. 1. Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin 1996.

²⁰ В. Ю. Драгунский, *Денискины рассказы, Бы*, [w:] źródło elektroniczne: <http://vseskazki.su/dragunskii-deniskiny-rassказы/by-chitat.html> (06.11.2016).

²¹ RPK, s. 207.

²² В. Токарева, *Все нормально, все хорошо*, Москва 2008.

- Bartmiński J., *Lubelska etnolingwistyka*, „Analecta” 2002, rocz. XI, zesz. 1-2 (21-22).
- Klopf J., *Komunikacja międzykulturowa w kontekście Europy Wschodniej i Kaukazu*, [w:] źródło elektroniczne: <http://mailgrupowy.pl/shared/resources/14548,komunikacja-miedzykulturowa-w-kontekście-europy-wschodniej-i-kaukazu/40126,komunikacja-miedzykulturowa-komunikacja-1-2> (20.11.2015).
- Robotycki C., *Przeciw Kopalińskiemu w stronę Bartmińskiego. O polskim słowniku stereotypów i symboli ludowych*, „Polska Sztuka Ludowa. KONTEKSTY. Antropologia kultury. Etnografia. Sztuka” 2007, rocz. LXI, nr 1 (276).
- Szerszunowicz J., *Definicja kognitywna jako składnik opisu leksykograficznego związków frazeologicznych z komponentem animalistycznym*, [w:] źródło elektroniczne: [http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/SZERSZUNOWICZ%20za%20WEB%20\(1\).pdf](http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/SZERSZUNOWICZ%20za%20WEB%20(1).pdf) (10.11.2015).
- Wierzbicka A., *Język – umysł – kultura*, Warszawa 1999.

Literatura w języku rosyjskim:

- Верещагин Е. М., Костомаров В. Г., *Язык и культура в преподавании русского как иностранного*, Москва 1990.
- Драгунский В. Ю., *Денискины рассказы, Бы*, [w:] źródło elektroniczne: <http://vseskazki.su/dragunskii-deniskiny-rasskazy/by-chitat.html> (06.11.2016).
- Токарева В., *Все нормально, все хорошо*, Москва 2008.

Słowniki

- Россия. *Большой лингвострановедческий словарь*, под общ. ред. Ю. Е. Прохорова, Москва 2007.
- Русское культурное пространство. *Лингвокультурологический словарь*, под ред. И. В. Захаренко, В. В. Красных, Д. Б. Гудкова, Москва 2004.